

Prezes Urzędu Ochrony
Konkurencji i Konsumentów
Marek Niechciał

Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

DOIK-65-61/17/JS

Warszawa, 13.07.2017

Pan
Jacek Gudowski
Sędzia Sądu Najwyższego
Przewodniczący Wydziału III
Sąd Najwyższy
Plac Krasińskich 2/4/6
00-951 Warszawa

Dotyczy: III CZP 29/17

Stanowienie Pana Przewodniczącego

w nawiązaniu do pisma Pana Przewodniczącego z dnia 11 maja 2017 r. (sygn. III CZP 29/17) dotyczącego wniosku Rzecznika Finansowego o podjęcie uchwały mającej na celu rozstrzygnięcie istniejących w orzecznictwie sądów rozbieżności co do wykładni prawa w odniesieniu do zagadnienia związanego z przestankami nieuczciwego charakteru postanowienia umowy i pojawiających się wątpliwości, czy na podstawie art. 385¹ k.c. i art. 385² k.c., badanie - w kontroli incydentalnej - przestanek zgodności z dobrymi obyczajami i rażącego naruszenia interesów konsumenta, a więc nieuczciwego charakteru postanowienia umowy, dokonywane jest według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej normatywną treść i uwzględniając okoliczności jej zawarcia oraz z odniesieniem w momencie jej zawarcia od innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której jest zależna, czy też ocena ta dokonywana jest z uwzględnieniem sposobu stosowania (wykonywania) badanego postanowienia i umowy w praktyce w okresie od chwili jej zawarcia do chwili wyrokowania, proszę przyjąć poniższe stanowisko.

Przepisy art. 385¹ i art. 385² ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 459; dalej także *k.c.*) stanowią implementację Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich¹ (dalej także *Dyrektywa*). W uzasadnieniu do projektu ustawy z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny², na mocy której dokonano zmian w kodeksie cywilnym w zakresie art. 385¹ i art. 385², wyraźnie wskazano, że: „(...)

¹Dz.U.UE.L.1993.95.29.

²Dz.U.2000.22.271.

zdecydowano się na radykalną reformę k.c. w tej kwestii, przyjmując jako model rozwiązania dyrektywę europejską 93/13³”.

Interpretacji przytoczonych przepisów kodeksu cywilnego należy zatem dokonywać w odniesieniu do uregulowań zawartych we wskazanej Dyrektywie.

Przepis art. 385¹ § 1 k.c. stanowi, że postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Jednocześnie, zgodnie z art. 385² k.c., oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść, okoliczności zawarcia oraz uwzględniając umowy pozostające w związku z umową obejmującą postanowienie będące przedmiotem oceny.

W świetle przepisu art. 3 ust. 1 Dyrektywy warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy, praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta. Z kolei przepis art. 4 ust. 1 Dyrektywy w brzmieniu sprostowanym⁴ stanowi, że nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, w momencie zawarcia umowy, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna. Natomiast, zgodnie z przepisem art. 6 ust. 1 Dyrektywy, państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków.

Wskazane przepisy Dyrektywy pozostają więc punktem odniesienia dla oceny art. 385¹ k.c. oraz art. 385² k.c. Dokonując wykładni przepisów art. 385¹ k.c. i art. 385² k.c. w oparciu o postanowienia Dyrektywy, należy przyjąć, że niedozwolone klauzule przestają wiązać konsumentów już od momentu zawarcia umowy. Oznacza to, że postanowienia takie nie stanowią elementu treści stosunków prawnych i nie mogą być uwzględniane przy rozpoznawaniu spraw związanych z ich realizacją. Wobec tego bez znaczenia pozostaje to, w jaki sposób przedsiębiorca wykonywał bądź wykonuje takie postanowienia umowne.

Powyższa interpretacja wynika również z orzecznictwa TSUE. W wyroku z dnia 21 grudnia 2016 r. (w sprawach połączonych o sygn. C-154/15, C-307/15 i C-308/15; pkt 61)⁵ Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej także *TSUE*) wskazał, że „art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że warunek umowny uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nieistniejący, tak by nie wywoływał on skutków wobec konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego warunku powinno mieć co do zasady skutek w postaci przywrócenia sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w braku rzeczonoego warunku”.

³Dostępne: Lex.

⁴Por. Sprostowanie do dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich Dz.U.UE L.2016.276.17, polskie wydanie specjalne, rozdział 15, tom 2, s. 288; sprostowanie ukazało się w dniu 13 października 2016 r. na stronach <http://eur-lex.europa.eu/>.

⁵ECLI:EU:C:2016:980.

Również w wyroku z dnia 26 stycznia 2017 r. (sygn. C-421/14; pkt 61)⁶, TSUE wskazał, że charakter warunków umowy jest określany w momencie zawarcia umowy: „In addition, pursuant to Article 4(1) of the directive, the unfairness of a contractual term must be assessed taking into account the nature of the goods or services for which the contract was concluded and by referring, at the time of conclusion of the contract, to all of the circumstances attending its conclusion”. TSUE zwrócił uwagę na to także w wyroku z dnia 14 marca 2013 r. (sygn. C-415/11; pkt 71)⁷: „(...) pursuant to Article 4(1) of the directive, the unfairness of a contractual term is to be assessed taking into account the nature of the goods or services for which the contract was concluded and by referring, at the time of conclusion of the contract, to all the circumstances attending the conclusion of it”.

Opisywane stanowisko znajduje również potwierdzenie w przedstawionej w dniu 27 kwietnia 2017 r. (w sprawie o sygn. C-186/16; pkt 78)⁸ opinii Rzecznika Generalnego, zgodnie z którą: „przepisy te [art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 1 Dyrektywy - przyp. własny UOKiK] dość wyraźnie wskazują, że ocenę nieuczciwego charakteru warunków umowy należy przeprowadzać w odniesieniu do chwili zawarcia przedmiotowej umowy”.

Co więcej, jak słusznie zwrócił uwagę TSUE w postanowieniu z dnia 11 czerwca 2015 r. (sygn. C-602/13; pkt 50, 54)⁹, „(...) kompetencje sądu krajowego, który stwierdza istnienie nieuczciwego warunku w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej dyrektywy, nie mogą zależeć od faktycznego stosowania lub niestosowania tego warunku”. Także w wyroku z dnia 26 stycznia 2017 r. (sygn. C-421/14; pkt 73) TSUE odniósł się do omawianej kwestii, wskazując, że: „(...) kompetencje sądu krajowego, który stwierdza istnienie nieuczciwego warunku w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej dyrektywy, nie mogą zależeć od faktycznego stosowania lub niestosowania tego warunku. Trybunał orzekł już bowiem, że dyrektywę 93/13 należy interpretować w ten sposób, że jeżeli sąd krajowy stwierdzi 'nieuczciwy' charakter - w rozumieniu art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13 - warunku umowy uzgodnionego z konsumentem przez przedsiębiorcę, okoliczność, że warunek ten nie został wykonany, nie stoi jako taka na przeszkodzie temu, by sąd krajowy wyciągnął wszelkie konsekwencje wynikające z 'nieuczciwego' charakteru tego warunku”.

Wobec powyższego, za jasny, jednolity i zgodny z intencją ustawodawcy europejskiego należy uznać pogląd, zgodnie z którym niedozwolone postanowienia umowne nie wiążą konsumentów od momentu zawarcia umowy, natomiast dla oceny ewentualnej abuzywności danego postanowienia umownego bez znaczenia pozostaje sposób jego wykonywania. Oznacza to, że sądy rozstrzygające sprawy powinny brać pod uwagę nie to, w jaki sposób umowa była lub jest wykonywana na podstawie niedozwolonego postanowienia, a ocenić ewentualną abuzywność wobec konsumentów danego postanowienia z chwili zawarcia umowy.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, że sądy krajowe są zobowiązane do dokonywania wykładni prawa krajowego zgodnie z brzmieniem i celem odpowiednich dyrektyw. W wyroku z dnia 4 lipca 2006 r. (sygn. C-212/04; pkt 108)¹⁰ TSUE wskazał bowiem, że „(...) stosując prawo wewnętrzne, sądy krajowe zobowiązane są tak dalece, jak jest to możliwe, dokonywać jego wykładni w świetle brzmienia i celu rozpatrywanej

⁶ECLI:EU:C:2017:60.

⁷ECLI:EU:C:2013:164.

⁸ECLI:EU:C:2017:313.

⁹EU:C:2015:397.

¹⁰ECLI:EU:C:2006:443.

dyrektywy, by osiągnąć przewidziany w niej rezultat". W tym samym wyroku TSUE podkreślił, że na sądach krajowych ciąży obowiązek odniesienia się do treści dyrektywy przy dokonywaniu wykładni i stosowaniu odpowiednich przepisów prawa krajowego¹¹. Co więcej, zgodnie z omawianym wyrokiem, sądy krajowe powinny, przy dokonywaniu wykładni przepisów prawa krajowego, kierować się celami danej dyrektywy oraz podejmować rozstrzygnięcia zgodne z postanowieniami tej dyrektywy¹².

W związku z tym, przywołane przez Rzecznika Finansowego w uzasadnieniu wniosku z dnia 3 kwietnia br. orzeczenia sądów, w których to rozpatrujące sprawy sądy dokonywały oceny abuzywności postanowień umownych z uwzględnieniem sposobu wykonywania tych umów w oparciu o analizowane postanowienia umowne, mogą naruszać zasady obowiązującego w Polsce porządku prawnego, na które składają się również akty prawa Unii Europejskiej oraz orzeczenia TSUE.

Co więcej, to wyłącznie do sądu krajowego należy wykluczenie nieuczciwego warunku umownego, tak aby nie mógł on wywoływać wiążącego skutku wobec konsumenta, przy czym sąd ten nie jest uprawniony do zmiany treści tego warunku¹³. Zgodnie bowiem z opinią TSUE wyrażoną w wyroku z dnia 14 czerwca 2012 r. (sygn. akt C-618/10; pkt 65)¹⁴, „Uprawnienie to przyczyniłoby się bowiem do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów”. Jednocześnie, sąd krajowy ma obowiązek z urzędu ocenić nieuczciwy charakter danego warunku umownego objętego zakresem stosowania dyrektywy 93/13, a dokonując tej oceny, zniwelować nierówność istniejącą pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą¹⁵. Trybunał w wielu swoich orzeczeniach¹⁶ zwraca uwagę również uwagę na fakt, że klauzule abuzywne powinny wiązać się z odstrasającym dla przedsiębiorców efektem, również kosztem ich interesów.

Biorąc pod uwagę przywołane w poprzednim akapicie orzecznictwo, należy stwierdzić, że aktualnie stosowana przez niektóre sądy krajowe praktyka polegająca na badaniu abuzywnego charakteru postanowień umownych z uwzględnieniem sposobu ich wykonywania w trakcie obowiązywania umowy od dnia jej zawarcia do dnia wyrokowania, może wpływać na niwelowanie odstraszącego efektu wobec przedsiębiorców, którzy stosują zakazane postanowienia umowne. Należy bowiem wskazać, że gdyby zasadę stanowiło badanie przez sądy abuzywności klauzul umownych z uwzględnieniem ich wykonywania (np. wraz z zawarciem aneksu), przedsiębiorcy nie ponosiliby żadnych konsekwencji (lub ponosiliby znacznie mniejsze konsekwencje) stosowania nieuczciwych warunków umownych. Wykładnia taka byłaby niezgodna z intencją ustawodawcy europejskiego, który w art. 7 ust. 1 Dyrektywy założył, że Państwa Członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami. Co więcej, taki sposób interpretacji pozwałaby zabezpieczyć i chronić interesy

¹¹ECLI:EU:C:2006:443, pkt. 110.

¹²ECLI:EU:C:2006:443, pkt. 124.

¹³Tak: wyrok TSUE z dnia 14 czerwca 2012 r., sygn. C-618/10, EU:C:2012:349, pkt 65; wyrok TSUE z dnia 21 grudnia 2016 r., sygn. C-154/15, ECLI:EU:C:2016:980, pkt 57.

¹⁴ECLI:EU:C:2012:349.

¹⁵Wyrok TSUE z dnia 21 grudnia 2016 r., sygn. C-154/15, ECLI:EU:C:2016:980, pkt 58.

¹⁶Wyrok TSUE z dnia 30 kwietnia 2014 r., sygn. C-26/13, ECLI:EU:C:2014:282, pkt 83; wyrok TSUE z dnia 30 maja 2013 r., sygn. C-488/11, ECLI:EU:C:2013:341, pkt 58; wyrok TSUE z dnia z dnia 14 czerwca 2012 r., sygn. C-618/10, ECLI:EU:C:2012:349, pkt 69.

przedsiębiorców, umacniając ich silniejszą pozycję w stosunkach z konsumentami. W tym miejscu, na marginesie należy dodać, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem TSUE¹⁷, Dyrektywa opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca i konieczne jest zapewnienie mu wysokiego poziomu ochrony.

Biorąc pod uwagę argumenty zawarte w niniejszym piśmie, należy jednoznacznie stwierdzić, że sądy rozstrzygające sprawy powinny dokonywać oceny ewentualnej abuzywności postanowień umowy, a w konsekwencji braku związania konsumentów ww. postanowieniami z chwilą zawarcia umowy, a nie rozpatrywać to, w jaki sposób umowy są lub były wykonywane w oparciu o dane niedozwolone postanowienie umowne. Wskazuję jednocześnie, że zaprezentowane w niniejszym piśmie stanowisko znajduje odzwierciedlenie w istotnych poglądach¹⁸ wydawanych przez Prezesa Urzędu.

Mam nadzieję, że powyższe wyjaśnienia okażą się przydatne.

Z poważaniem,

Dorota Karczowska

Z up. PREZESA
URZĘDU OCHRONY KONKURENCJI I KONSUMENTÓW
WICEPREZES
Dorota Karczowska

¹⁷Wyrok TSUE z dnia 30 kwietnia 2014 r., sygn. C-26/13, ECLI:EU:C:2014:282, pkt 39; wyrok TSUE z dnia 3 czerwca 2010 r., ECLI:EU:C:2010:309, pkt 27 i orzecznictwo tam przywołane.

¹⁸Treść wydanych dotychczas przez Prezesa UOKiK istotnych dla spraw poglądów jest dostępna pod adresem internetowym: https://uokik.gov.pl/istotny_pogląd_w_sprawie.php.